

Ofta när det talas om att ställa om, göra mer medvetna val eller minska ens konsumtion, så görs det ur en miljömässig synpunkt. Faktum är däremot att dessa handlingar ofta även gör social skillnad och underlättar livet för människor i sociala syd. Världens mindre utvecklade regioner exploateras på olika sätt för att underhålla den livsstil som vi i globala nord tar för givet. Hämtmat i plastförpackningar från den koreanska restaurangen runt hörnet, matcha-pulvret som numera är ett måste i din morgonrutin eller de trådlösa hörlurarna som du inte förstår hur du kunde klara dig utan fram till nu, är alla exempel på hur utveckling och globalisering kan manifesteras i ett land som Sverige. Dessa ovannämnda exempel är sällan något man aktivt associerar till utveckling eller globalisering som koncept utan ses snarare som ett självklart utfall av den moderna tiden. Världens utveckling sker däremot inte i ett vakuum utan ett stort antal aktörer är inblandade i denna process, inklusive du själv. Som medborgare i ett land som Sverige är det ganska lätt att dra nytta av fördelarna av utveckling och globalisering medan andra gör smutsjobbet. Trots att dessa processer genomsyrar vår vardag är det däremot möjligt att som individ gå från passiv deltagare till aktiv aktör och att veta hur denna utveckling har sett ut kan hjälpa en på traven. Bara för att vi lever i detta system måste vi inte bli en produkt av den.

Utveckling handlade länge om ekonomisk utveckling och därmed ekonomisk vinst. Vi kan se spår av detta än idag då termen hållbar utveckling ofta lyfts i sammanhang där den ekonomiska aspekten tidigare har varit dominerande. Den sociala och ekologiska biten har därmed blivit som två komplement till huvudfokus ekonomisk. Detta kan vara en anledning till att hållbar utveckling ofta talas om som något som företag och andra aktörer inom näringslivet bör ta i beaktning. Den ekonomiska aspekten är inte längre den enda som kräver fokus utan den sociala och ekologiska biten blir allt viktigare för att företag ska klassas som hållbara. Här spelar konsumenten en avgörande roll då vi är dem som företagen livnär sig på. Medan staten arbetar för att utveckla rättsliga förordningar och hämningar för företagen kan vi privatpersoner övertänka våra konsumtionsmönster och ändra våra vanor. Att helt negligera det konsumtionssamhälle vi lever i kan däremot vara svårt och är dessutom inte nödvändigt för att leva mer hållbart. Så länge vi tänker om, gällande kvantiteten och kvaliteten av det vi konsumerar så är det möjligt att leva hållbart i den mån det kapitalistiska systemet tillåter.

Det kapitalistiska systemet går hand i hand med världens utveckling och globalisering och har genom tiden sporrat dessa processer. Man kan därmed säga att utveckling och globalisering är ett resultat av den kapitalistiska ordningen vilket beror på att kapitalismen uppmuntar till tillväxt och expansion. Detta tankesätt sträcker sig egentligen tillbaka ända till kolonialismen och imperialismen vars ländrovringer framför allt syftade till att sprida marknader, exploatera naturresurser och anskaffa arbetskraft. Detta sker än idag men i form av exempelvis låglönefabriker, landgrabbing och elektroniska soptippar. Än idag utnyttjar västvärlden utvecklingsländerns oförmåga att stoppa de handlingar som förstör deras miljö och ekonomi, enbart för att de gynnar vår utveckling. Ett kontroversiellt men ärligt påstående är att utveckling på en plats sker på bekostnad av underutveckling på en annan plats. Detta är en del av beroendeteorin och närmare bestämt ett påstående av den tysk-amerikanske ekonomihistorikern Andre Gunder Frank och kallas ofta för "the development of

underdevelopment”. Teorin delar in världen i ett centrum och ett periferi och menar att de inre delarna lever på att exploatera de yttre vilket gör det omöjligt för de yttre delarna att också utvecklas (Hopper 2018:43).

Ända fram till mitten på 60-talet var däremot en annan teori dominerande, nämligen moderniseringsteorin. Denna teori problematiserade inte uppdelningen som görs av Frank och såg därmed inte underutveckling som ett resultat av utveckling. Istället ansåg man att utveckling i västvärlden kunde spridas till mindre utvecklade områden om rätt institutioner gick in med rätt planer och strategier. I ett känt tal från 1949 av USA:s dåvarande president Harry Truman påvisas detta tankesätt när han säger att fördelarna av västvärldens framgång måste göras tillgänglig för underutvecklade delar av världen. På den tiden var en sådan tanke upplysande medan den idag hade ansetts vara naiv (Hopper 2018:23). I samma veva växer även bistånd som koncept fram, vilket går hand i hand med tankesättet om att de framgångsrika västerländska länderna bör ses som en prototyp för utvecklingsländer. Det ekonomiska stöd som blev allt vanligare att ge ut efter 60-talet hade däremot ett antal bifogade villkor. De ansvariga institutionerna Världsbanken och Internationella Valutafonden delade enbart ut pengarna till de länder som var redo att bevilja dessa. Stödet kom att kallas för strukturella anpassningsprogram (SAPs) och kan i själva verket inte klassas som bistånd då ett av villkoren var att alla pengar skulle betalas tillbaka. Det visade sig att dessa stjälpste mer än vad de hjälpte och försatte de drabbade länderna i ännu större skulder. Programmen syftade även till att stimulera ländernas exportproduktion och öppnade upp deras inhemska marknader för internationell konkurrens vilket visade sig få ofördelaktiga resultat för utvecklingsländerna men gynnsamma resultat för de redan utvecklade länderna (Hopper 2018:194). Vare sig moderniseringsteoretiker var medvetna om att detta skulle ske men ytterligare ville gynna utvecklade länder eller om det var en välmående tanke som gick snett är inte helt uppenbart. Det är däremot uppenbart att moderniseringsteorin har en och samma modell för varje land och menar därmed att dagens utvecklingsländer länder bör kunna följa samma steg som dagens utvecklade länder och förvänta sig samma resultat (Hopper 2018:38).

Till skillnad från moderniseringsteorin som påstod att orsakerna bakom länders underutveckling är interna menade strukturalisten Raul Prebisch att det är externa faktorer såsom den orättvisa världsordningen som är den främsta orsaken. Precis som moderniseringsteorin påstår, ansåg även Prebisch att industrialisering är en nödvändig förutsättning för utveckling, men han skiljer sig från teorin gällande hur ett land bör gå tillväga för att uppnå detta. Strukturalismen menar att varje land behöver ett eget skraddarsytt utvecklingsprogram eftersom att varje land har olika förhållanden att anpassa sig efter, och för detta anses staten spela en avgörande roll (Hopper 2018:41). Denna syn går emot moderniseringsteoretikern Walt Rostow's femstegsmodell som menar att alla länder ska kunna följa samma fem steg för att uppnå industrialisering. Stegen benämns med följande rubriker: 1) traditional society, 2) transitional stage (preconditions for take-off), 3) take-off, 4) drive to maturity, 5) high mass consumption (Hopper 2018:39). Strukturalismen å andra sidan placerar större vikt vid det internationella systemets orättvisor och menar att det är fördummande av västvärlden att påstå att underutvecklade länder enbart behöver följa deras

exempel för att uppnå samma resultat. Teorin menar att detta är omöjligt för de underutvecklade länderna på grund av att de utvecklade länderna redan befinner sig i en överordnad position vilket innebär att de även har övertaget. De länder som idag är utvecklade var "först" med detta och utvecklades därmed i en tid där det inte fanns länder som var mer utvecklade som de behövde konkurrera mot. Strukturalister menar därmed att dagens underutvecklade länder istället bör skydda sig själva mot det internationella systemet istället för att försöka integreras in i det. Teorin uppmuntrade därför utveckling i form av importsubstitution-industrialisering (ISI) som bland annat implicerar att inhemsk industri subventioneras, att produktionsmedel förstatligas och att protektionism anammas som metod inom handeln (Hopper 2018:42).

Strukturalismens förslag fick olikartade resultat i olika länder vilket kan bero på att teorins strategier krävde stora åtaganden från statens håll och att alla länders stater är av olika "kvalité". Korrupta stater kan ha haft mindre incitament att genomföra ISI medan stater med stora ekonomiska skulder kan ha haft svårt att tillhandahålla de höga kostnader som ISI krävde för att underhållas (Hopper 2018:42). Både moderniseringsteorin och strukturalismens mestadels fruktlösa resultat skapade en motreaktion i form av beroendeteorin, som även nämns i tidigare paragraf. De tidigare teorierna hade bevisat att både integrering in i det internationella systemet, som moderniseringsteorin uppmuntrade, och isolering från det, som strukturalismen förespråkade, var framgångslöst. Beroendeteorin, som delar upp världen i ett centrum och i ett periferi, menar att hela det internationella systemet skulle behöva förändras för att periferiländerna ska kunna utvecklas. Så länge systemet förblir detsamma är dessa länder dömda att misslyckas. Det är de utvecklade länderna som har byggt upp det nuvarande internationella systemet och har därför säkerställt sin egen framgång, på bekostnad av utvecklingsländerna. Världssystemteorin är en progression av beroendeteorin och delar istället upp världen i tre delar, ett centrum, ett periferi och ett semi-periferi. Denna teori påstår att det visst är möjligt för länder att röra sig mellan dessa nivåer vilket innebär att utvecklingsländer har en chans trots att systemet arbetar emot dem (Hopper 2018:44). Det finns även reella exempel som talar för att världssystemteorin har rätt. De så kallade asiatiska tigrarna, Taiwan, Sydkorea, Singapore och Hongkong, är ett vanligt exempel på detta. Dessa länder genomgick snabb ekonomisk tillväxt i slutet av 1900-talet. Gemensamt för dessa länder är att övergången från jordbruk till industrialisering har åtföljts av bland annat hög exporttillväxt och även ökade investeringskvoter (Hansson 2007).

De nyare teorierna kom med nya perspektiv och hade förnuftiga tankar men hade dessvärre inte mycket att erbjuda när det kom till konkreta strategier för utvecklingsländer. Detta ledde till en återkomst av moderniseringsteorin runt 80-talet och kom därför att kallas för neoliberalism. Den här gången möttes moderniseringsskolan däremot av stark kritik många av de institutioner som tidigare anammat dessa idéer, såsom Världsbanken och Internationella Valutafonden, fick ställa om som ett resultat. Deras fokus skiftade från ekonomi till en mer omfattande utveckling som inkluderade fler sociala aspekter och den mänskliga dimensionen (Ingham 1993). Även måttet för att mäta utveckling i länder ändrades från det tidigare BNP-måttet till HDI, Human Development Index. Institutionernas främsta mål var numera att lyfta de allra fattigaste ur fattigdom men istället för att detta skulle göras av de institutionerna

själva, som tidigare, skulle folket själva utföra en stor del av arbetet. Folkets deltagande och “bottom-up” perspektivet uppmärksammades under 80- och 90-talet med förhoppningen om att eliminera uppfattningen om utvecklingsarbetet som ett västerländskt “top-down” projekt (Pender 2001).

Under 90-talet fick även miljö- och kvinnofrågor större uppmärksamhet och som ett resultat växte större civilsamhällen och fler icke-statliga organisationer (NGOs) fram. Dessa aktörer ansågs vara bättre lämpade att arbeta på en lokal nivå då de har starkare rötter därifrån och ersatte därmed till viss del internationella institutioner som utvecklingsaktörer (Hopper 2018:175). Även NGOs har å andra sidan fått utstå en del kritik genom åren för deras oförmåga att förändra breda strukturer som många anser är den främsta orsaken bakom underutveckling, snarare än mindre detaljer (Banks et al. 2015). Att förändra hela systemet kan däremot påstås vara omöjligt vilket gör det meningslöst att försöka. Istället kan den tiden och energin läggas på det arbete som NGOs faktiskt utför och trots att det inte alltid är världsomvälvande arbete kan dessa aktörer spela en avgörande roll i människors liv.

I samband med att miljöfrågan har kommit att ta allt större plats inom utvecklingsdebatten har även frågor om hur detta arbete ska gå till kommit till ytan. Ironiskt nog har den utveckling som västvärlden åstadkommit för sig själva, genom bland annat industrialiseringen och förbränningen av fossila bränslen, visat sig medföra som allvarligast miljömässiga konsekvenser för utvecklingsländer. Denna orättvisa uppfattas däremot på olika sätt av olika grupper. FN:s klimatkonvention uppmärksammar länders gemensamma men olikartade ansvar. Alla länder kommer att behöva ställa om för att minska utsläppen men konventionen menar att ansvaret bör stå i proportion till den klimatförstöring länder står och har stått för (Naturvårdsverket). Internationella Valutafonden som har nämnts mycket bekräftar denna uppfattning och nämner att de länder som är i störst behov av klimatanpassning även är de som saknar de nödvändiga resurserna för det (Georgieva et al. 2022).

IMF nämner att det internationella samfundet och institutionen själv kan hjälpa resursfattiga länder genom bland annat ekonomiskt stöd. Det står däremot också att stödet är villkorat vilket innebär att beroende på villkorens karaktär finns det en risk för att mottagarländerna blir ytterligare beroende av givarländerna. Detta skulle innebära en återupprepning av det som hände i slutet av 1900-talet med strukturanpassningsprogrammen. Det bör däremot nämnas att villkorat stöd inte nödvändigtvis är negativt, då det även kan se till att pengarna inte hamnar i korrupta presidenters fickor, utan istället når ut till folket. Problemet blir däremot att enbart vissa länder uppfyller villkoren vilket lämnar resten övergivna. Att ge rent bistånd istället för lån hade även förenklats situationen för många länder men OECD lyfter att år 2020 kom 70% av allt ekonomiskt stöd i form av lån, med en mycket mindre andel bidrag. De bidrag som väl delas ut är dessutom alltför småskaliga för att ge påtaglig effekt

Vad dessa stora institutioner och organisationer gör är svårt för gemene man att påverka men detta innebär inte att man inte ska försöka, då det trots allt är de högt uppsatta makthavarna som sitter på den verkliga makten och som därmed kan bidra till den storskaliga

omställningen som behövs. Som privatperson finns det dock också en hel del man kan göra men också undvika att göra för att se till att man gör det man kan för att minska exploateringen av globala syds naturresurser, arbetskraft och landområden. Ett exempelområde som relaterar till globala syds utveckling men även globala nordts konsumtion är miljömärkningar, vilket även går hand i hand med handel och export. Inom utvecklingsdebatten lyfts ofta handel som en möjlighet där höga exportsiffror sägs kunna lyfta miljontals människor ur fattigdom. För att handelsavtal ska vara gynnsamt och inte något som utvecklingsländer samtycker till på globala nordts villkor krävs det att dessa länder ges möjligheten att utforma samarbeten och strategier som passar dem själva. Att enbart öka exporten, exempelvis inom en resurs som ett land är rikt på, utan vidare tanke på kvaliteten av den kan till och med förvärpa utvecklingsländers position. En term känd som "resursförbannelsen" beskriver den paradoxala situation som många resursrika länder befinner sig i. Tidigare har en rådande uppfattning funnits om att utvecklingsländer som är rika på naturresurser har bäst möjligheter för att utvecklas, men denna syn har motbevisats. Det har istället visat sig att dessa länder tenderar att förlita sig på den naturresurs som de har mycket av vilket leder till att staten enbart investerar i denna sektor som i sin tur riskerar att ge låga ekonomiska resultat på lång sikt.

Fairtrade-märkning kan vara en lösning på hur utvecklingsländer på ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart sätt kan integreras in i den globala handeln. Det anses vara ett sätt för de fattiga att hjälpa sig själva ut ur fattigdom istället för att behöva vara beroende av västerländska aktörer, vilket bistånd kan bidra till. Märkningen ser i sin tur till att producenter i utvecklingsländer får ett rättvisare pris för sina varor som ser till att produktionskostnaderna är täckta och att de har en levnadsinkomst utöver detta. Detta motverkar även barnarbete då en högre lön för producenten skapar mindre incitament för att exploatera barns arbetskraft. Ett partnerskap med Fairtrade ger även producenter en viss ekonomisk stabilitet då priset för varorna är garanterat och då partnerskapet är tänkt att vara långsiktigt. Pengarna går dessutom inte enbart till privata producenter utan kan även finansiera samhällliga projekt såsom vägarbeten, daghemsverksamheter och förbättrad sjukvård. Fairtrade-märkningar innebär även att produktionsprocessen har gått till som den ska utan arbetskraftsexploatering.

Enligt Fairtrades egna hemsida tas märkningen på stort allvar och producenter som en gång har uppfyllt de nödvändiga kriterierna kan bli decertifierade ifall de skulle utvecklas i motsatt riktning. Trots detta är fler än 1900 organisationer och 2 miljoner producenter och arbetare en del av Fairtrade vilket indikerar på de fördelar som ett partnerskap innebär. Fairtrade och andra aktörer lyfter däremot risker med greenwashing och belyser att "fair trade" inte innebär samma sak som om det skulle stå "Fairtrade" på en produkt. Det förstnämnda har inte nödvändigtvis något med Fairtrade som organisation att göra utan vill enbart nämna att produkten har kommit till under rättvisa handelsförhållanden. Detta måste dock inte stämma och generella "buzzwords" såsom "miljövänlig" eller "hållbar" kan vara missvisande. Istället ska man se till att leta efter officiella märkningar såsom Fairtrade eller andra certifieringar.

I partnerskap med Rainforest Alliance har Fairtrade utfört en analys av mängden avskogning men även risken för avskogning inom olika regioner där olika certifierade producenter

arbetar. Av de råvaror som inkluderades i studien har teproduktion i genomsnitt de lägsta siffrorna för avskogning. De länder som analyserades var Indien, Kenya och Sri Lanka åren 2001 till 2017. Kakaoproduktionen har enligt studien de högsta siffrorna för avskogning med en jämn ökning över tid. Här analyserades däremot enbart två länder, Ghana och Elfenbenskusten. Siffrorna för bananodling och kaffeodling har varierande resultat och för dessa varor analyserades även fler länder. För kaffeodlingarna inkluderades Brasilien, Colombia, Honduras, Nicaragua och Peru och avskogningen ser jämn ut i vissa länder men ökar i andra. Även bananodlingarna producerade ojämna resultat med en ökande avskogning i Costa Rica och Colombia men med jämnare siffror i Dominikanska Republiken och Ecuador. Eftersom att teodlingen visade lägst siffror för avskogning är det logiskt att de andra tre råvarorna är en del av något som kallas för "Fairtrade Four", inklusive bomull. Det anses göra störst skillnad att köpa Fairtrade-märkta varor kontra att inte göra det, för just dessa råvaror. En sådan slutsats kan underlätta för konsumenten att göra medvetna val om det är ekonomiskt tufft att alltid handla Fairtrade varor.

Att handla Fairtrade-märkta bananer, chokladprodukter och kaffe kan därmed bidra till stor skillnad för miljön. Bomull, som är den fjärde "Fairtrade Four" råvaran, analyserades inte i avskogningsstudien men har också en produktionsprocess med både sociala och miljömässiga effekter. Det är bland annat en av de vanligaste produktionerna inom vilken barnarbete äger rum vilket till stor del beror på det låga pris som producenter ofta får för produkten (European Commission). När bomullen ökar i pris ökar sällan arbetarnas lön medan deras lön påverkas kraftigt av prissänkningar. När priset för bomull ökar globalt är det framför allt mellanhänderna som gynnas ekonomiskt. Utöver de dåliga ekonomiska villkoren är även arbetsförhållandena fysiskt farliga vilket beror på de mängder giftiga bekämpningsmedel som används utan skyddskläder (Fairtrade). Miljön i området påverkas starkt av de stora mängder vatten som krävs för bomullsplantan och av de bekämpningsmedel som används som sedan sprider sig till andra delar av ekosystemet, bortom plantagen (Naturskyddsföreningen). När det kommer till certifieringen av bomull finns det en mängd olika sådana som även fokuserar på olika aspekter. Officiella certifieringar indikerar alltid på något positivt men det kan vara viktigt att veta att en del enbart fokuserar på miljömässiga faktorer medan andra även inkluderar sociala aspekter.

Fairtrade har framför allt lyckats med att certifiera bomullsproduktioner i Indien men det finns även en del i Afrika som har blivit certifierade. De tittar på fem kriterier som berör både sociala och ekologiska aspekter. Det första handlar om att minimipriset måste vara högt nog för att kunna täcka kostnaderna för en hållbar bomullsproduktion. När det globala priset för bomull höjs ska detta synas även i lönerna. De kooperativ som blir certifierade ska även få en bonus som medlemmarna bestämmer över och kan använda till sociala och ekologiska ändamål utöver eller inom produktionen såsom utbildning, hälsovård eller hållbarare bevattningssystem. En Fairtrade-certifiering är inte densamma som en ekologisk certifiering, men de flesta Fairtrade-certifierade bomullsodlarna är även ekologiskt certifierade. Till skillnad från den ekologiska certifieringen säkerställer exempelvis Fairtrade-certifieringen bättre ekonomiska villkor för odlarna, vilket innebär att en dubbel-certifiering är bäst. Utöver dessa kriterier säkerställer även certifieringen att det finns tydliga regler för hanteringen av

kemikalier och en uppmuntran av långsiktiga handelsrelationer för att öka den ekonomiska tryggheten för odlarna (Fairtrade Sverige).

Better Cotton Initiative efterlyser sju principer innan de certifierar bomull och dessa berör växtskydd, vattenanvändning, markvård, biologisk mångfald, fiberkvalitet, arbetsförhållanden och förvaltningssystem. Initiativet grundades 2005 av WWF och stora internationella textilmärken och samarbetar bland annat med svenska märken såsom H&M, Kappahl, Stadium, Åhlens och Björn Borg (Better Cotton). BCI har däremot fått utstå en del kritik för att inte vara så gröna som de påstår sig vara. En vanlig anmärkning är att BCI försöker få den konventionella bomullsproduktionen grönare vilket innebär att de inte arbetar med att få den organiska bomullsproduktionen att växa. Detta är anmärkningsvärt då organisk bomull har ett avsevärt mindre klimatavtryck jämfört med konventionell bomull. Inom produktionen av organisk bomull används inga skadliga kemikalier eller bekämpningsmedel vid odlingen av organisk bomull, vilket innebär att vattnet, luften och jorden i det berörda och omgivande området inte förgiftas. Organisk bomull kräver dessutom 88 procent mindre vatten och 62 procent mindre energi än konventionell bomull. Även för bomullsodlarna innebär detta en hälsosammare arbetsmiljö och mindre exponering för farliga ämnen. På senare år har allt fler människor, men även företag fått upp ögonen för organisk bomull i samband med att de destruktiva effekterna av konventionell bomullsproduktion har spridits och organisk bomull anses vara ett bra alternativ. Anledningen till varför konventionell bomull är mer tilltalande för producenter är för att processen är mindre komplicerad och kostsam. Detta innebär dock att organisk bomull kan säljas för ett högre pris, och ifall processen lyckas bli billigare med tiden innebär det att det högre priset kan gynna odlarna (Harshitha et al. 2021).

Detta innebär dock inte nödvändigtvis att BCI plagg bör undvikas, då initiativet trots allt arbetar för någon slags omställning. Det faktum att WWF är en av de aktörer som ligger bakom initiativet indikerar att det trots allt finns en hög grad av medvetenhet gällande BCI:s bidrag till miljöarbetet medan den påtagliga kritiken enbart kan indikera att det finns bättre alternativ där ute. GOTS (global organic textile standard) är ett exempel på en certifiering som skulle kunna anses vara bättre att leta efter, som till skillnad från BCI uteslutet arbetar för att uppmuntra organisk bomullsproduktion. För att göra det tydligare för konsumenten finns det två olika certifieringar som indikerar på olika procentandelar av organiskt bomull i textilen. En lapp med termen "organic" antyder att minst 95 procent av materialet är av organiskt bomull och när detta inte är fallet står det istället "tillverkad av minst 70 procent organiskt material" (GOTS). Det är viktigt att efterfrågan på organisk bomull växer eftersom att en ökad efterfrågan även ökar sannolikheten för att det utvecklas billigare och mer effektiva sätt att tillverka organisk bomull på, vilket i sin tur minskar risken för att producenter känner ett behov att återgå till användandet av billigare och mindre miljövänliga metoder och medel.

Utöver GOTS, som anses vara bland de ledande certifieringarna för bomull, är även märkningar såsom Oeko-Tex och EU Ecolabel välkända. Skillnaden är att dessa märkningar inte är begränsade för just bomull utan tittar på hållbarheten hos textilprodukter i stort.

Kriterierna ser olika ut för olika textilier men för bomull krävs det ett minimum på 95 procent organiskt bomull eller 60 procent IPM bomull för att ett bomullsplagg ska kunna få EU Ecolabel certifieringen (European Commission). IPM (integrated pest management) bomull innebär att råvaran har odlats med bekämpningsmetoder som är så ekonomiskt, socialt och miljövänligt hållbara som möjligt (Regional IPM Centers). Utöver detta ser certifieringen även till att produkten är hållbar i det avseendet att den är slitstark (European Commission). Oeko-Tex har tre olika märkningar vilka alla kräver uppfyllandet av olika kriterier. Dessa är mer specifika medan EU Ecolabel snarare är en kombination av dessa och har därmed "bredare" kriterier. Oeko-Tex Standard 100 har ett större fokus på produkten i sig och dess innehåll. För att uppnå Standard 100 certifieringen ska alla komponenter av en produkt ha testats för skadliga kemikalier och substanser. Oeko-Tex Made in green märkningen har ett mer holistiskt tänk och tittar på produkten i sig men även på produktionen av den. För att uppnå Made in green märkningen krävs samma produkt-tester men utöver detta ska även fabriken som tillverkar produkterna vara miljövänlig och hela distributionskedjan ska garantera säkra arbetsvillkor för arbetarna. Oeko-Tex Organic cotton kan istället liknas vid GOTS certifieringen då fokuset ligger på bomullsprodukter och tittar på andelen organisk bomull och användandet av GMO bomull och bekämpningsmedel vid odlingen (Oeko-Tex).

Den andra "Fairtrade Four" råvaran kaffe har likaså en hel del certifieringar att hålla koll på, men det finns ett par märkningar som är särskilt relevanta att hålla utkik efter i de svenska livsmedelsbutikerna. UTZ certifieringen är bland den största när det kommer till både kakao och kaffe men märkningen blev en del av Rainforest Alliance 2018 vilket innebär att den egna märkningen sakta har fasats ut samtidigt som Rainforest Alliance märkningen tagit över. Rainforest Alliance arbetar inom flera steg för att se till att hållbara produkter blir allt vanligare. De jobbar på plats med producenter för att hjälpa dessa ställa om till mindre skadliga odlingsätt och underlättar omställningen genom att erbjuda utbildning men även tekniskt stöd. Utöver detta arbetar de även i nästa led genom att hjälpa dessa producenter få tillgång till marknader. För att se till att producenter har incitament nog att vilja gå igenom denna omställning samarbetar Rainforest Alliance med lokala föreningar som ger producenterna ifråga subventioner och förmåner, för att belöna villigheten hos dem (Rainforest Alliance).

Enligt en rapport publicerad av AAEA (Agricultural & Applied Economics Association) om en studie som utfördes i Rwanda innebär Rainforest Alliance certifieringen att odlingsprocessen förbättras miljömässigt, bland annat genom användningen av organiska gödselmedel och IPM tekniker. De nya teknikerna som Rainforest Alliance certifieringen introducerade har även givit upphov till större skördar (Gather & Wollni 2022). En annan studie från 2016 undersökte 224 kaffeplantage i Colombia och kom fram till liknande resultat. Kaffeodlare slutade använda sig av skadliga praktiker, såsom att släppa ut avloppsvatten vid plantagen och använda sig av kemiska gödsel- och insektsmedel. Istället började de använda sig av organiska gödselmedel men även slam från massa- och pappersbruk, som har visat sig fungera effektivt som gödselmedel (Ibanez & Blackman 2016). De miljömässiga förbättringarna är en stark anledning till att hellre välja kaffesorter

med denna märkning än utan någon märkning alls. Genom att använda organiska gödselmedel förbättras deras arbetsvillkor och hälsa då de inte längre utsätts för skadliga kemikalier.

Krav-märkningen och EU ekologiskt (EU-lövet/Ekomärket) går till viss del hand i hand. Den svenska Krav-märkningen kan sättas även på importerade varor, förutsatt att de först har uppfyllt EU:s ekoregler. För att sedan uppnå Krav-märket krävs det att ytterligare kriterier uppnås vilket innebär att Krav-certifieringen är "bättre" då den är strängare. Detta är även anledningen till att dessa märkningar ofta syns tillsammans. Medan EU-märkningen fokuserar på råvaran och att den ska vara ekologisk och ha odlats utan bekämpningsmedel eller konstgödsel, innebär Krav-märkningen att den sociala aspekten även är uppfyllt. Detta innebär bättre arbetsvillkor och arbetsmiljö för de anställda, att inget barnarbete får förekomma och att de mänskliga rättigheterna respekteras (KRAV). Som nämndes tidigare innebär en Fairtrade-certifiering att kaffeproducenter får ett rättvist pris för råvaran och att de får en levnadsinkomst, det vill säga en lön som går att leva på utan att alla pengar går till produktionskostnaderna. Odlare får ett minimipris som ser till att deras inkomst inte sjunker till orimliga nivåer ifall att världsmarknadspriset faller. Fairtrade har även infört baslöner som årligen måste höjas av arbetsgivaren i syfte att uppnå levnadslöner för anställda. De uppmuntrar även till förhandlingar och fackliga organisationer då en stor bit av det nödvändiga arbetet måste gå genom staten (Fairtrade).

Banor är den tredje "Fairtrade Four" råvaran vilket innebär att den konventionella bananodlingen skiljer sig stort från den ekologiska. Inom den konventionella odlingen används många bekämpningsmedel som har förbjudits i Europa på grund av deras skadliga effekter. Dessa är bland annat parakvat, karbofuran och karbamat för att nämna några. Ämnena är så pass giftiga att de kan skada människans nervsystem och till och med vara dödliga för djur och växter. Det ekologiska jordbruket använder sig istället av metoden trädjordbruk som går ut på att träd och buskar planteras på plantagen för att ge näring, fukt och skugga åt grödorna. De ekologiska metoderna leder dessutom ofta till större skördar vilket i längden innebär mer pengar åt odlarna. Genom att köpa ekologiska banor gör man alltså inte bara sig själv och naturen en tjänst utan man hjälper även bananodlare världen över (Naturskyddsföreningen).

Enligt Världsnaturfonden är miljömärkningarna KRAV och EU-ekologiskt att föredra framför Rainforest Alliance på grund av att den sistnämnda inte förbjuder användningen av kemiska bekämpningsmedel, vilket de två första gör (WWF). Fairtrade certifieringen är däremot den enda som även fokuserar på den sociala aspekten vid bananodling och menar att den säkerställer att odlarna får bättre betalt. År 2021 sjönk importpriset för banor till rekordlåga nivåer vilket leder till att producenter knappt tjänar tillräckligt på exporten för att täcka produktionskostnaderna, vilket i sin tur även innebär orimligt låga löner för arbetarna. Försäljningen av Fairtrade-certifierade banor minskar i Sverige och en möjlig orsak antas vara att butiker enbart erbjuder ekologiska banor (Pogorzelska 2022). Denna trend ser dock ut att gå i motsatt riktning i resten av Europa vilket är positivt. Den franska livsmedelskedjan Monoprix säljer sedan 2018 enbart ekologiska Fairtrade-banor. För att se till att Sverige

ändrar riktning och hänger med i denna trend är det viktigt att få tag på Fairtrade-märkta bananer trots att utbudet i matbutikerna kan göra det svårt. Det är stor skillnad mellan ekologiska bananer och Fairtrade-märkta bananer ur ett socialt perspektiv. Naturligtvis är det bättre att köpa ekologiska över konventionella bananer men rättvisemärkta bananer kan förbättra de arbetsvillkor men också livskvaliteten hos odlarna själva, vilket är minst lika viktigt som att hjälpa miljön. De klimatförändringar som redan är påtagliga drabbar dessutom främst fattiga människor i globala syd trots att det är rika människor från globala nord som har orsakat den globala uppvärmningen till att börja med. Att köpa Fairtrade-certifierade bananer är att använda vår konsumentkraft på ett etiskt sätt och är även ett bra sätt att säkerställa att bananodlingarna har undersökts av en tredje part som har gjort bedömningen att odlingarna och arbetsvillkoren på dessa är tillräcklig goda för att kunna certifieras (Fairtrade).

Kakao är den fjärde och sista "Fairtrade Four" råvaran och är även den viktig att handla med omsorg. Kakaofrukten härstammar ursprungligen från Latinamerika men odlas till stor del även i Västafrika. Lik de ovan nämnda branscherna är det dessvärre vanligt förekommande med dåliga arbetsförhållanden och brott mot arbetares rättigheter. Även barnarbete är vanligt inom industrin och det uppskattas att omkring 1,6 miljoner barn arbetar inom kakaoidustrin bara i Västafrika. Ökade klimatförändringar i form av torka och skyfall utgör ytterligare ett hot mot odlingarna och för att industrin ska kunna hålla huvudet ovanför vattenytan krävs det att åtgärder vidtas. Här kan miljöcertifieringar spela en avgörande roll då de både kan göra branschen mer lockande genom att höja inkomsterna men även genom att förbättra arbetsvillkoren.

Fairtrade påpekar att det gällande kakaoprodukter är särskilt viktigt att en Fairtrade-certifiering kombineras med en ekologisk certifiering, eftersom att odlaren då får ett extra prispåslag utöver minimipriset vilket innebär en högre lön. Kakaoodlare gynnas därmed ekonomiskt av att följa ekologiska kriterier och i samma veva gynnas naturligtvis även miljön. Genom att välja Fairtrade-certifierad och ekologisk kakao gör man som konsument både människor och miljö en tjänst. Naturskyddsföreningen lyfter också vikten av att välja ekologisk kakao. Pollinering av insekter är ytterst viktigt för kakaofruktens tillväxt men trots det används ofta insektsdödande växtskyddsmedel inom industrin. Denna typ av växtskyddsmedel som heter neonikotinoider stannar kvar i marken under lång tid och bidrar därmed till långvariga skador för den biologiska mångfalden. Utöver detta skadas även arbetarna vid utbredd användning av bekämpningsmedel vilket är ännu en anledning till att välja ekologisk kakao i matbutiken (Naturskyddsföreningen). Världsnaturfonden rekommenderar att välja ekologisk kakao som är Krav-märkt eller certifierade med EUs: ekomärke över Rainforest Alliance-certifierad kakao då de förstnämnda inte tillåter användningen av kemiska bekämpningsmedel (Världsnaturfonden).

Kakaoidustrin är dessvärre även starkt associerad till avskogning med anledningen att skapa odlingsmark. EU-kommissionen har utfört en konsekvensanalys för att undersöka vilka de vanligaste produkterna som EU importerar från avskogad mark är. Det visade sig att kakao stod för 7 procent av dessa importörer och att palmolja är den största boven i dramat, som stod

för hela 34 procent. Detta innebär att chokladkakor, som oftast innehåller både kakao och palmolja, är särskilt problematiskt att konsumera. År 2023 införde EU däremot nya regler som ser till att företag måste kunna verifiera att deras produkter inte har bidragit till avskogning någonstans i världen för att kunna sälja dem på den europeiska marknaden (Europaparlamentet).

Den orättvisa världsordningen som beror på allt från fattigdom till en ojämn påverkan av klimatförändringar kan vara upprörande. Det kan även kännas frustrerande att inte veta hur man som privatperson kan bidra till en förändring och denna maktlöshet kan kännas särskilt påtaglig på grund av att man befinner sig långt ifrån de platser där problemen ofta manifesteras. Här kan konsumentkraften spela en avgörande roll och det är viktigt att göra det man faktiskt har möjlighet till att göra. Det kan kännas litet i stunden att välja miljöcertifierade och rättvisemärkta produkter men med tanke på att du som konsument är nödvändig för att produktionerna och försäljningen ska gå runt är valet av produkt viktigare än vad man kan tro. Detta ämne kan även upplevas som en djungel med massor av märkningar att hålla reda på och navigera mellan vilket kan förstöra ambitionen att sätta sig in i det och faktiskt göra skillnad. Det som är viktigt att komma ihåg är att miljömärkta och rättvisemärkta produkter alltid ställer sig starkare mot konventionella sådana och om man tvingas att välja mellan endera så är det också bättre än att köpa en produkt som inte har någon märkning alls. Det är dessutom viktigt att visa butikerna att det finns en hög efterfrågan på dessa produkter vilket kan leda till att de stora kedjorna förändrar sina inköpsmönster. Sådana påföljder kommer att ha stora positiva effekter ur ett miljömässigt, socialt och ekonomiskt perspektiv.

Källförteckning

Banks, Nikola et al. 2015. "NGOs, States, and Donors Revisited: Still Too Close For Comfort?". *World Development*, Vol. 66.

Europaparlamentet. Orsakerna till avskogning och hur EU tacklar det. 2022.

<https://www.europarl.europa.eu/topics/sv/article/20221019STO44561/orsakerna-till-avskogning-och-hur-eu-tacklar-det> (Hämtad 14 februari 2024).

Fairtrade America. Fairtrade Four. <https://www.fairtradeamerica.org/for-media/fairtrade-four/> (Hämtad 22 januari 2024).

Fairtrade International. Mapping deforestation risks.

<https://www.fairtrade.net/impact/mapping-deforestation-risks> (Hämtad 22 januari 2024).

Fairtrade Sverige. Bomull.

<https://fairtrade.se/om-fairtrade/det-har-ar-fairtrade/ravaror-och-produkter/bomull/> (Hämtad 23 januari 2024).

Fairtrade, Sverige. Ökad utsatthet bakom bananer i svenska butiker. 2022.

<https://fairtrade.se/aktuellt/2022/okad-utsatthet-bakom-bananer-i-svenska-butiker/> (Hämtad 7 februari 2024).

Fairtrade Sverige. Kakao.

<https://fairtrade.se/om-fairtrade/det-har-ar-fairtrade/ravaror-och-produkter/kakao/> (Hämtad 15 februari 2024).

Fairtrade Sverige. Kakao från Latinamerika: utmaningar och ljusglimtar. 2022.

<https://fairtrade.se/aktuellt/2022/kakao-fran-latinamerika-utmaningar-och-ljusglimtar/> (Hämtad 15 februari 2024).

European Commission. Clearing cotton from child labour.

https://international-partnerships.ec.europa.eu/news-and-events/stories/clearing-cotton-child-labour_en (Hämtad 24 januari 2024).

European Commission. The EU Ecolabel for Textiles products.

https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/documents/textile_factsheet.pdf (Hämtad 29 januari 2024).

Gather, Johanna. Meike, Wollni. 2022. "Setting the standard: Does Rainforest Alliance Certification increase environmental and socio-economic outcomes for small-scale coffee producers in Rwanda?". *Applied Economics Perspectives & Policy*. Vol. 44 Issue 4, p1807-1825. 19p.

Georgieva, Kristalina. Gaspar, Vitor. Pazarbasioglu, Ceyla. 2022. "Poor and Vulnerable Countries Need Support to Adapt to Climate Change"
<https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/23/blog032322-poor-and-vulnerable-countris-need-support-to-adapt-to-climate-change> (Hämtad 20 januari 2024).

Hansson, Pär. 2007. "Nya snabbväxande ekonomier - hot eller möjligheter för den svenska akademien?". *Tillväxtpolitisk utblick*.

Harshitha, A.G. Kumar, Sandeep. Jain, Arpit. 2021. "A Review on Organic Cotton: Various Challenges, Issues and Application for Smart Agriculture". *Institute of Electrical and Electronics Engineers*.

Hopper, Paul. 2018. *Understanding development*. Polity Press.

Naturskyddsföreningen. 5 viktiga varor att välja eko - för världens bin. 2020.
<https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/5-viktiga-varor-att-valja-eko-for-varldens-bin/> (Hämtad 14 februari 2024).

Naturskyddsföreningen. Jordbruk och mat. Så odlas bananer. 2021.
<https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/sa-odlas-bananer/> (Hämtad 4 februari 2024).

Naturvårdsverket. Klimatkonventionen och förhandlingsarbete.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/det-globala-klimatarbetet/klimatkonventionen-och-forhandlingsarbete/> (Hämtad 20 januari 2024).

Oeko-Tex. Our standards. <https://www.oeko-tex.com/en/> (Hämtad 29 januari 2024).

Pender, John. 2001. "From 'Structural Adjustment' to 'Comprehensive Development Framework': conditionality transformed?". *Third World Quarterly*, Vol. 22, No. 3.

Pogorzelska, Aleksandra. 2022. Bananbranchsen i kris när fler väljer ekologiskt. ETC.
<https://www.etc.se/klimat-miljo/bananbranschen-i-kris-naer-fler-vaeljer-ekologiskt>

Regional IPM Centers. What is IPM? <https://www.ipmcenters.org/about/what-is-ipm/> (Hämtad 29 januari 2024).

Textile Today. "GOTS finds 'gigantic scale' fraud in India organic cotton". 2020. *Textile Today Bangladesh*.

WWF. Bananer, vegoguiden. 2022. <https://www.wwf.se/vegoguiden/bananer/> (Hämtad 7 februari 2024).

WWF. Kakao, vegoguiden. 2022. <https://www.wwf.se/vegoguiden/kakao/> (Hämtad 16 februari 2024)

